

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовео комисију:

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о Високом образовању, Наставно-научно веће на седници одржаној 27. априла, донело је одлуку да се образује комисија за одбрану докторске дисертације.

2. Састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датум избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

Проф. др Јелена Рајић, ванредна професорка, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, датум избора у звање 11. јануар 2011. Менторка.

Проф. др Јелена Филиповић, редовна професорка, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, датум избора у звање 30. децембар 2010. Чланица комисије.

Проф. др Хосе Портолес, редовни професор, Аутономни универзитет, Мадрид (Шпанија).

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Мр Драгана П. Бајић

Место и датум рођења: Београд, 12. Фебруар 1955.

Датум обране, место и наслов магистарског рада: 1983, Филолошки факултет, Београд; „Доприноси Жоана Короминаса историјској граматици шпанског језика“.

Биографија: Драгана Бајић је рођена у Београду 12. Фебруара 1955, где је завршила основну школу и гимназију. Дипломирала је Шпански језик и књижевност на Филолошком факултету у Београду. Магистрирала је на истом факултету 3. јуна 1983. Диплома је нострификована од стране шпанског Министарства за образовање и науку. На Одсек за лингвистику, модерне језике, логику и филозофију науке Аутономног универзитета у Мадриду завршила је последипломске студије (у рангу магистарских студија) 2005. године, одбранивши тезу: „Критичка анализа обраде тема из словенских језика у шпанским студијама из компаративне филологије“ (*Análisis crítico del tratamiento de las lenguas eslavas en los estudios españoles de filología comparada*). Ради као преводилац и професор шпанског језика на Институту Сервантес у Београду.

III ОБЈАВЉЕНИ РАДОВИ КАНДИДАТА

1) “Partículas discursivas de significado contraargumentativo en español y serbio” Estudios hispánicos en el siglo XXI, Facultad de Filología, Universidad de Belgrado, 2014; pp. 319-335.

2) *Чекајући убицу. Хоће ли то бити време или рат? (Esperando al asesino. ¿Será el tiempo o la guerra?)* у зборнику DEL INSTANTE A LA ETERNIDAD. Exégesis sobre “La espera” en la escritura de mujeres. Приредили Arráez Llobregat, J.L. и A. Peral Crespo, Publicaciones Universidad de Alicante, Alicante, 2012, стр. 111-129.

3) *SER или ESTAR. Има ли коначних одговора?* У Вучо, Ј., А. Игњачевић и М. Мирић (ур.), 2009., «Језик струке. Теорија и пракса. Зборник радова», Београд, Универзитет у Београду, стр. 86-97.

4) “Prefijación: ¿proceso sintáctico o morfológico?”, Actas del Congreso Internacional “La lengua y cultura rusa en el espacio educativo internacional: estado actual y perspectivas”, t. 1, San Petersburg y Granada, 2007, p. 61-67.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Реформулативни дискурсни маркери у савременом шпанском и српском језику“

V ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Драгане Бајић садржи 248 страница, од тога 224 основног текста, 24 странице библиографије, садржај и списак скраћеница. Нумерисаним странама претходе подаци о Комисији, изјава захвалности, апстракт на шпанском, српском, енглеском и руском језику са кључним речима. На крају рада је приложена потписана изјава о ауторству, као и изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада.

Дисертација садржи библиографију од 272 јединица и 26 табела.

Рад чине следећа поглавља: 1. Општи увод (стр. 2-8); 2. Теоријска основа прагматичког приступа (стр. 8-44); 3. Дискурсни маркери (стр. 44-112); 4. Реформулативни дискурсни маркери (стр. 112-216); 5. Закључак (216-225); 6. Библиографија (стр. 225-248), са посебно издвојеним речницима и текстовима на којима се анализа заснива. Од другог до четвртог поглавља свако поглавље је систематично подељено на потпоглавља, чиме је прецизно дефинисан тематски оквир излагања и успостављена структурна кохерентност самога текста.

VI ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Драгане Бајић се бави контрастивном анализом реформулативних дискурсних маркера у савременом шпанском и српском језику. Истраживање је спроведено на теоријској основи прагматике и анализе дискурса, на обимном материјалу који чине новинско-публицистички и књижевно-уметнички текстови, као и примери из репрезентативних електронских корпуса оба језика (*Corpus de Referencia del Español Actual* и Корпуса савременог српског језика).

У првом поглављу (*Општи увод*) указује се на значај проучавања језика и комуникације из прагматичке перспективе и објашњавају разлози због чега су дискурсни маркери једна од кључних и најчешће обрађиваних тема прагматике. С обзиром на то да је термином *дискурсни маркер* обухваћен разнородан скуп речи и израза, кандидаткиња је ограничила избор на тзв. реформулативне дискурсне маркере, док се у самом истраживању определила, полазећи од свог дугогодишњег предавачког и преводилачког искуства, за контрастивни методолошки поступак. Као главне циљеве рада, Драгана Бајић је поставила свеобухватан и исцрпан опис синтаксичких, семантичких и прагматичких својстава реформулативних маркера кроз међуоднос шпанског и српског језика; утврђивање сличности и разлика у начину њиховог функционисања, тј. успостављања текстуалне кохеренције; сагледавање значаја анализе дискурсних маркера у функцији усвајања Л2 и развијања дискурсне и преводилачке компетенције; утврђивање еквивалената за сваку анализирану јединицу у преводу с једног језика на други.

У другом поглављу (*Теоријска основа прагматичког приступа*) дат је синтетички преглед најзначајних школа и праваца истраживања на подручју прагматике. Поред увида у појединачне студије (Morris; Carnap; Fraser; Yule; Kasher; Verschueren), ауторка даје детаљан приказ најутицајнијих прагматичких теорија: теорије говорних чинова (Austin и Searle), интенционалистичке теорије значења (Grice), теорије релеванције (Sperber и Wilson) и теорије аргументације (Ducrot и Anscombre). Образлажући идејну (филозофско-лингвистичку и когнитивно-психолошку) основу поменутих теорија, кандидаткиња укључује у разматрање различите аспекте значења, сагледава однос језичког знака и контекста и у вези са тим дефинише кључне појмове *импликатуру*, *инференцију*, *релеванцију*, *аргументацију*, итд. на којима се темељи теоријско-методолошки оквир дисертације. Поред прецизног одређења појмовног апарата коришћеног у истраживању на крају овог поглавља представљен је развој прагматике у Шпанији и Србији. Преглед литературе на шпанском језику говори да се прагматика и анализа дискурса интензивно развијају у Шпанији већ од осамдесетих година прошлог века, што доказује низ студија (EscandellVidal, Zorraquinoи Portolés, CasadoVelarde, Clasamiglia Blancafort и TusónValls, итд.) које се наводе и сажето приказују у дисертацији. Шпански лингвисти се баве различитим језичким појавама и аспектима комуникације, али ауторка, у складу са

основном темом дисертације, ставља акценат на студије и чланке посвећене дискурсним маркерима.

У трећем поглављу (*Дискурсни маркери*) разматра се неколико значајних питања. Полазећи од основне претпоставке да дискурсни маркер обележава везу између језичких облика и контекста, ауторка објашњава појмове *текст* и *дискурс*. На основу прегледа релевантне литературе на шпанском, енглеском и српском језику, констатује да је реч о сродним терминима, који потичу из различитих лингвистичких школа, али означавају исту језичку појаву: надреченичну јединицу која настаје у процесу комуникације. Потом следи историјат проучавања дискурсних маркера и детаљна анализа њихових својстава. У вези са тим ауторка истиче термилошке разлике, када је у питању десигнација поменуте категорије речи и израза, што се објашњава њиховим морфолошким одликама, с једне стране, а са друге, теоријском перспективом од које се полази у интерпретацији. Наиме, дискурсни маркери, како у шпанском тако у српском језику, представљају разнородан скуп елемената, сачињен од прилога, везника и узвика (у српском и од речци, која се сматра посебном морфолошком категоријом) и њихових комбинација са другим врстама речи; осим тога, то су изрази без референта у ванјезичкој стварности, тако да им се значење конституише у конкретној говорној ситуацији. Отуда у савременим прагматички оријентисаним приступима називи као што су *прагматички маркери*, *дискурне партикуле*, *конективи*, *конектори*, *дискурсни оператори*, којима се истиче да је подручје њиховог деловања изван реченице и предикатске функције, а значење уско повезано са информацијама изведеним из контекста. Размотривши детаљно различита термилошка решења и њихову теоријску утемељеност, ауторка се опредељује, за свеобухватни термин *дискурсна партикула*, дефинисан са становишта теорије релеванције као непроменљива врста речи или израз који својим процедуралним значењем управља интерпретацијом јединица концептуалног садржаја. Појам партикуле обухвата маркере, конекторе и операторе. Разлика између конектора и оператора се огледа у опсегу деловања: маркери повезују делове текста тако што наводе на различите инференције, конектори повезују члан дискурса коме припадају са претходним чланом или претпоставком доступном у контексту; коначно, оператори својим присуством ограничавају значење једног елемента унутар пропозиције. У српској и хрватској лингвистичкој литератури јављају се различити називи. Преовладавају *партикула* (Ристић и Дугоњић; Ристић), *конектор* (Вељчић;

Мразовић и Вукадиновић; Кликовац; Чудомировић) и *лексички модификатор* (Ристић), мада се користи и англицизам *маркер*, понекад у преводу *ознака* (Ивић; Нигоевић).

У наставку поглавља ауторка испитује критеријуме класификације дискурских маркера. С обзиром на правац истраживања и предмет анализе класификује маркере, према Портолесу (1999; 2011) и Мартин Соракино (1999), на основу њихових семантичких особености, на пет макрогрупа, које су представљене у табели 2 (стр. 87). Једну од категорија чине реформулативни маркери (*reformulativos*), у класификацији српских и хрватских аутора, различито распоређени (Велчић, 1987, Мразовић, 2009; Прањковић и Силић; Ристић, 2009). Након класификације и термилошког усаглашавања следи свеобухватан лингвистички опис маркера, њихових морфосинтаксичких, семантичких и дискурзивних својстава. Овај део дисертације (*Својства дискурских маркера*), уз четврто поглавље (о којем ће бити речи) чини окосницу истраживања, јер даје упоредну слику општих карактеристика дискурских маркера у српском и шпанском језику. На основу обимног језичког материјала, детаљно су објашњене њихове заједничке одлике, а резултати анализе су сажето приказани у табелама. Ауторка закључује да су маркери у оба језика морфолошки хетерогене јединице, настале десемантизацијом својих конститутивних елемената. То су претежно прилози, везници и узвици (у српском и речце), који се јављају самостално или у комбинацији са другим врстама речи. Такође могу бити придевског, именичког и глаголског порекла. Синтаксички су независне, тј. делују изван глаголске синтагме, што им даје већу позициону слободу, односно могућност да се јаве на почетку, у средишту или на крају реченице. Маркери не дозвољавају негацију нити могу бити предмет питања. Укратко, маркери немају никакву функцију унутар глаголске синтагме, већ семантички модификују реченицу или њене поједине делове. То су, заправо, изрази који дају инструкције у вези са разумевањем и интерпретацијом дискурса.

Четврто поглавље (*Реформулативни дискурсни маркери*) је у целости посвећено анализи реформулатора. Најпре се разматра „реформулација“ (*reformulación*) као дискурсна стратегија. Под тим појмом се подразумева понављање дискурса или једног његовог члана посредством пет група маркера, које говорник употребљава у зависности од намере и дате информације. Понављање може бити у прагматичком смислу конкретније,

тј. може се јавити као разјашњење (*explicación*), исправка (*rectificación*), као поновно разматрање (*reconsideración*) претходно изнесене информације или као удаљавање од теме (*distanciamiento*). У зависности од тога, шпанска ауторка, Пилар Гомес Гарсес, чија се анализа реформулатора наводи у раду као једна од најрелевантнијих, разликује следеће категорије:

- експликативне реформулаторе, *es decir, o sea, esto es, a saber*, у српском *то јест, односно, наиме, значи* који, као што сам назив указује, уводе додатно објашњење претходно наведене информације;
- ректификативне реформулаторе, *mejor dicho, más aún, más bien, antes bien, bueno, digo*, који одговарају у српском *боље речено/рећи, пре ће бити, радије, више, хоћу да кажем/хоћу рећи, да не кажем, добро* који имају функцију исправљања претходно изреченог сегмента;
- реформулатореодвајања или удаљавања *de todos modos, de todas formas, de todas maneras, en cualquier caso, en todo caso*, односно у српском *у сваком случају, у најбољем случају, у најмању руку, на сваки начин*, који указују да је нова информација релевантнија у односу на претходну;
- рекапитулативне или сажимајуће реформулаторе *ensuma, ensíntesis, enresumen, enconclusión, enfin*, у српском *укратко (речено), сажето речено, да сажмемо/резимирамо, да закључимо, једном речју, у две речи, према томе*, који саопштавају намеру говорника да резимира и синтетише претходно изречени део дискурса;
- маркери преиспитивања (поновог разматрања) *en resumidas cuentas, a fin de cuentas, al fin y al cabo, al fin y a la postre, después de todo, total*, у српском *на крају крајева, уосталом, у крајњој линији, у кратким цртама, кратко (речено), коначно, дакле*, указују на говорникову намеру да коначно мишљење или да изнесе ново, на основу претходног глобалног садржаја.

Полазећи од дате класификације и семантичко-прагматичке дефиниције наведених категорија, ауторка анализира сваки појединачни лексем или израз на конкретном примеру, прецизно утврђује контекст који условљава њихову употребу те наводи еквивалентне облике у преводу са једног језика на други. Контрастивни поступак, тј.

разматрање реформулатора кроз међуоднос шпанског и српског језика, омогућава, према речима ауторке, да се поменута врста маркера потпуније сагледа у српском и класификује према једном јединственом критеријуму, преузетом из шпанског језика. Поред тога, контрастивна анализа заснована на методологији и теоријском апарату прагматике, утврђивањем еквивалентних облика, идентификује проблеме који се могу јавити у превођењу или у усвајању језика. Као пример, наводи експликативни реформулатор *o sea (que)*, који у српском, у зависности од контекста, одговара свим експликативима: *односно, то јест, наиме, (то) значи, што ће рећи* или српско *наиме* које приближно одговара шпанском *a saber*.

У петом, завршном поглављу дисертације (*Општа закључна разматрања*) сажето се излажу резултати теоријских и теоријско-емпиријских анализа, спроведених у претходном поглављу. Контрастивно истраживање система реформулативних маркера у шпанском и српском језику показује да начин њихове употребе иде од апсолутне подударности до потпуног разилажења. Ова друга крајност нуди доста занимљивог материјала за анализу, јер су разлике увек извор грешака у току превођења, као и у процесу усвајања језика. Стога контрастивни методолошки поступак има позитивне ефекте за све гране примењене лингвистике, јер је његов циљ уочавање разлика и систематизовање правилности у функционисању компарираних језика. У вези са тим ауторка указује на могуће даље правце истраживања који би требало да отворе различите теме, почев од описа морфо-синтаксичких и семантичко-прагматичких својстава до разматрања повезаности дискурских маркера са врстом текста или условљености њиховог избора са исказивањем учтивости.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Промишљеном и теоријски заснованом анализом обимне језичке грађе, мр Драгана Бајић је дошла до низа иновативних закључака, који значајно унапређују не само контрастивно проучавање језика у области хиспанистике, већ проширују интерлингвистичку перспективу и на тумачење појединих облика и структура српског језика.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања, које је ауторка изложила систематично, јасним и прегледним научним стилем, обухватају

- темељан приказ теоријских и методолошких поступака насталих на подручју прагматике и анализе дискурса, као и представљање појмовног апарата везаног за поменуте лингвистичке дисциплине;

- свеобухватно компаративно истраживање општих својстава дискурских реформулативних маркера у шпанском и српском језику;

- утврђивање сличности и разлика у начину њиховог функционисања и разматрање контекстуалних ефеката употребе сваког појединачног лексема на основу компетентно спроведене анализе обимног језичког материјала, преузетог из репрезентативних корпуса оба језика;

- систематично и научно утемељено представљање резултата и сагледавање могућности даљих истраживања дискурса у целини на основу контрастивног методолошког поступка.

IX ПРЕДЛОГ

С обзиром на то да је мр Драгана Бајић спровела темељно, опсежно и иновативно истраживање, чији резултати представљају значајан допринос контрастивном проучавању шпанског и српског језика, предлажемо са задовољством Већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да рад под насловом „Реформулативни дискурсни маркери у савременом шпанском и српском језику“ прихвати као докторску дисертацију и кандидаткињу позове на одбрану.

Комисија:

1. _____

др Јелена Рајић, ванредна професорка

2. _____

др Јелена Филиповић, редовна професорка

3. _____

др Хосе Портолес, редовни професор

Аутономни универзитет (Мадрид)